

на Мютеферика. То е предназначено да помогне на изследователите по история на печатарството и арабската типография, както и на библиотекари, колекционери, куратори и аукционери да идентифицират и каталогизират оцелелите до днес екземпляри. Приложение 2 включва английски превод на откъси от описа на имуществото на Ибрахим Мютеферика, регистриран след смъртта му в началото на 1747 г., съдържащ информация за броя и състоянието на непродадените екземпляри от неговите публикации. Приложение 3 се състои от три таблици, които обобщават наличната информация за печатницата на Мютеферика и нейната продукция: Таблица 1 дава общ преглед на активите на

Мютеферика, включително печатарското му оборудване, както е записано в изготвения след смъртта му опис; Таблица 2 съдържа всички географски карти, приложени към най-престижното му издание „Джиханнюма“ от Кятиб Челеби; в Таблица 3 са посочени обществените библиотеки и архиви, в които се съхраняват екземпляри книгите и картите, отпечатани от Мютеферика.

В книгата са включени сто черно-бели и цветни репродукции на заглавните страници на общо шестнадесетте книги, както и на всички гравюри, географски карти и диаграми, приложени към тях или отпечатани отделно в печатницата на Мютеферика.

НОВ ПОГЛЕД КЪМ АРХИТЕКТУРАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ СГРАДИ ПОД МОГИЛЕН НАСИП

Адриана Сърбова. Морфология на тракийските сакрални пространства под могилен насип. София: Институт за балканистика с Център по тракология – Българска академия на науките, 2024, 203 с. ISBN: 978-619-7179-48-4

Малвина Русева

Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките, България

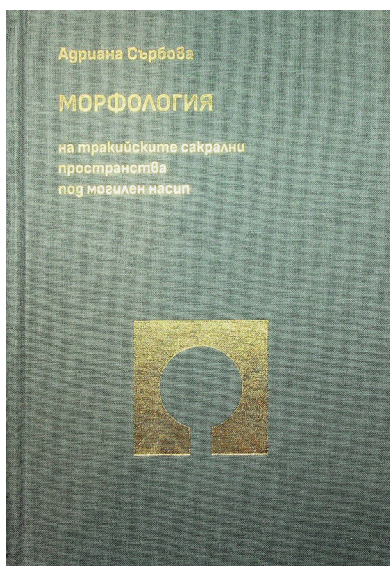
A NEW APPROACH TO THE ARCHITECTURE OF THE THRACIAN BUILDINGS IN TUMULI

Adriana Sarbova. Morphology of the Thracian Sub-Mound Sacred Spaces. Sofia: Institute of Balkan Studies and Center of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences, 2024, 203 p. ISBN: 978-619-7179-48-4

Malvina Rousseva

Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria

<https://doi.org/10.62761/103.B.14.22>

Книгата на А. Сърбова „Морфология на тракийските сакрални пространства под могилен насип“ (2024 г.), издание на ИБЦТ-БАН, за първи път в българската архитектурна наука поставя и разглежда въпросите за значението на природните фактори и елементи за създаване на специфична мултисензорна сакрална атмосфера в тракийските култови сгради под могилен насип. Според авторката „Като най-важен момент от изследването на тези пространства отчитам връзката им с природата, изразяваща се в най-различни материални и нематериални начини на включване на природните елементи в структурата и концепцията на култовите сгради.“ (с. 169). За да защити тезата си, тя използва научна литература от различни области на познанието, включваща архитектурни, исторически, археологически, изкуствоведски, астрономически, етнографски и философски публикации, пряко или косвено свързани с темата. Интердисциплинарният подход на изследване и анализ е принос както за архитектурната наука, така и за всички науки, свързани със сътворяването, реализирането и изследването на култовата архитектура изобщо.

Във *Въведението* Сърбова представя научните си идеи, причините, подтикнали я да напише настоящия труд, и използваната от нея терминология. Тя подкрепя тезата, че чрез изследване, анализ и тълкуване на архитектурата може да се постигне научно знание за епохата, през която тя е била създадена. Това нейно разбиране за архитектурата фокусира вниманието ѝ върху изучаване и тълкуване на тракийските култови сгради под могилен насип. Авторката приема хипотезата, че голяма част от тези съоръжения са светилища или хероони, поради което въвежда обобщаващия термин *сакрални пространства*. Тя счита, че архитектурният анализ на тракийската *сакрална архитектура* ще помогне за изясняване на функционирането ѝ. Акцент в нейния труд е твърдението, че античните сгради са „система от архитектурни модели и похвати, които освен пространство, създават и преживяване“ (с. 15). Използването на термина *морфология* в заглавието отразява структурния подход на авторката към тракийските култови сгради под могилен насип, разглеждани „като съвкупност от архитектурни модели и постановки, смесица от природни стихии, абстракции и обвързаности“ (с. 15). Още в самото начало А. Сърбова изяснява значението на използваните от нея понятия *време, материална и нематериална граница, културен, исторически и социален контекст*, както и на термините *елемент* и *синестезия*, обект на изследване и анализ в монографията.

В първа глава „Контекст“ авторката разглежда философския и ситуационния контекст на тракийската култова архитектура под могилен насип. За изясняване на културно-историческата среда на тази архитектура тя използва подбрани текстове от старогръцки и латински автори, ко-

ито разказват за обичаите на траките и вярата им в безсмъртието на душата. В коментарите си към античните текстове тя поставя въпроса „Доколко може да се търси буквално описание на архитектурна постановка, или идеята за пътя и безсмъртието на душата трябва да се мисли като тема, подлежаща на различни архитектурни интерпретации“ (с. 34). А. Сърбова изяснява особеностите на ситуационния контекст на тракийските култови сгради под могилен насип, като разграничава тракийските сакрални места в зависимост от степента на човешката намеса в тях, а именно: изцяло природно формирани, с частична човешка намеса и изцяло сътворени от човека. Предложената от нея класификация е важна за изясняване на връзката между култовата архитектура на траките и заобикалящата я природа. Изследването на ситуационния и философски контекст показва особености и модели, свързани с местоположението, с епохата на създаване и използване на тракийските култови сгради. Констатациите на авторката за превръщане на някои от описаните принципи в архетипи за сакралната архитектура днес обосновават стремежа на архитекти от ХХІ в. да прилагат античните идеи и строителни традиции за възстановяване на хармонията между човека и природата. Според нея това явление определя съвременния контекст на тракийските култови сгради под могилен насип, на което е посветена друга нейна книга – „Архитектурни диалози. Тракийските култови сгради в контекста на съвременни сакрални пространства“.

А. Сърбова избира нестандартен подход в архитектурното изследване на структурата на тракийските култови сгради под могилен насип, който ги представя като последователност от материални и нематериални граници, определящи степените на сакралност. На тази тема е

посветена следващата глава „Структура на сакралното. Граници в тракийските подмогилни култови сгради“. Според нея по този начин може най-добре да се обоснове смисълът им на сакрални пространства. Дефинираните десет граници – отдалеченост, кръгло ограждение, могила и материална обвивка на сградата, високо разполагане, вход и праг, системата от помещения, хоризонти, светлина – сянка и „втора врата“ – са анализирани според последователността на възприемането им. Всяка една от тях е илюстрирана с богат графичен и снимков материал. Тракийската култова сграда под могилен насип е разгледана като структура от последователно разположени граници, чиято крайна цел е чрез архитектурата да се създаде модел на вселената, който пряко въздейства за хармонизиране на човека с ритмите на природата. Според Сърбова за синхронизиране с природата играят роля и друг вид елементи, които са обект на изследване в трета глава „Четири природни елемента и „Алхимичната формула“ на тракийската култова сграда под могилен насип“. Тя е посветена на изследване на елементите *вода*, *огън*, *земя* и *въздух* и специфичната атмосфера, която те създават в архитектурата на култовата сграда. Научният анализ на материалното им присъствие, ред и символично значение в тракийските култови сгради под могилен насип се допълва със снимков и графичен материал. Авторката счита, че тяхната композиция създава вид „алхимична формула“, която е в основата на тракийската сакрална архитектура. Според нея изследванията в тази глава доказват, че: „тракийската култова сграда под могилен насип може да се възприеме и като конкретно съчетаване, пропорциониране и подреждане на природните елементи, така че да се създаде преживяване, което води до извисяване над

материалното, до духовно израстване“ (с. 102).

Четвъртата глава „Време и памет в тракийската култова архитектура“ е забележителна с анализа, който Сърбова прави на тракийските подмогилни съоръжения по отношение на етапите им на съществуване: създаване – функциониране – затваряне (окончателно насипване), които интерпретира като раждане – живот – смърт. Следвайки тази формула, тя последователно разглежда различни особености и етапи в „живота“ на куловата сграда под могилен насип, която отъждествява с жив организъм, носител на памет и информация във вечността. Тази глава е посветена на различните аспекти на взаимодействие между време и пространство в тракийските култови сгради под могилен насип. Изводите за съществуването на сакралното пространство отвъд човешките представи за време и принадлежност са валидни и за могилата, която се припознава като маркер за сакрално не само за траките, но и за други култури.

Последната част „Сакралната атмосфера в тракийските култови сгради като мултисензорна среда. Синестезия“ е посветена на атмосферата, която архитектурата на тракийските култови сгради под могилен насип генерира чрез визуалното (светлина, тъмнина, цвят, рамка), допира (ръцете, пода, стъпките), звуците, аромата (земята, смолите, билките) и вкусовете усещания. Авторката разглежда последните научни трудове върху теорията на архитектурата, въвеждащи термините атмосфера, осъзнато физическо присъствие, синестезия и прилага тези теоретични разбирания в своите изследвания на тракийските сакрални пространства. Спо-

ред нея сакралната атмосфера в тракийските култови сгради под могилен насип трябва да се възприема като мултисензорно преживяване, което позволява цялостно разбиране на този вид мистични пространства.

В *Заключението* на монографията А. Сърбова обобщава резултатите от своето изследване и подчертава, че целта на направения морфологичен анализ на тракийските култови сгради под могилен насип е да предложи тълкуване на техните пространства и послания, използвайки семантичния език на епохата, в която са създадени, както и вникване в логиката на сътворяването на сакралното пространство, чиято същност се изяснява основно като разграничаване от профанното. „Преживяването на този тип пространства приличат на разходка в подсъзнанието, където всяка форма, звук, аромат, цвят или движение имат символично значение“ (с. 170).

Монографията „Морфология на тракийските сакрални пространства под могилен насип“ представлява научен интерес за специалисти от различни области на знанието. Оригиналните идеи и анализи, интердисциплинарният подход при изследването, професионалният поглед върху архитектурата на тракийските култови сгради под могилен насип, подкрепен с най-новите архитектурни теории, дават възможност за разширяване на познанията ни за скрития смисъл и послания на тракийската сакрална архитектура. Книгата има принос за научната дисциплина теория и история на архитектурата не само за периода на Античността, но за изследване на куловата архитектура изобщо.